

PARAPATICS ANDREA

ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola
csarlesz@gmail.com

Magyarországi középiskolások nyelvi attitűdjei a szlengről

1. Bevezetés

Doktori kutatásom központi témája a középiskolás tanulók mai magyar szlenget illető nyelvhasználati szokásainak, nyelvi attitűdjeinek vizsgálata, s ezzel szoros összefüggésben (anya)nyelvi tudatosságuk mértékének kérdése. *„Szociolingvisztikai alaptétel, hogy a nyelvhasználat a társadalmi cselekvés része, s mint ilyen a meghatározó, befolyásoló társadalmi tényezőkkel való összefüggésében vizsgálendő. Ebből következik, hogy a társadalmi okokra visszamenő s a nyelvhasználatot befolyásoló beszélői viszonyulásnak, a nyelvi attitűdnek a vizsgálata fontos és időszerű feladat”* (Kiss 1996: 138). A területi és életkori megoszlás alapján is összehasonlítható felmérés célja, hogy világosabb képet kapjunk a nyolcosztályos általános iskolából kikerülő vagy többosztályos gimnáziumi képzésüket folytató s a felnőtt lét küszöbén álló végzős diákok kommunikációs kompetenciájának különbségeiről, így az iskolai oktatás esetleges hiányosságairól és további feladatairól az anyanyelvi nevelésben. Jelen dolgozat¹ a magyarországi kutatás részeredményeit mutatja be, folytatásként pedig néhány szomszédos állam magyar, illetve kétnyelvű középiskolájában kívánom elvégezni a felmérést a kisebbségi kétnyelvűségi helyzetből adódó szociolingvisztikai sajátosságokra koncentráló kérdőívvel.

2. A szleng használatának problémái és kezelésük a közoktatásban

A szleng napjaink egyre terjedő nyelvi és társadalmi jelensége. Tolvajnyelvi alapjaitól kezdve, még a XX. század második felében is jellemző negatív megítélésén át ma már szinte elfogadott státusznak örvendhet. Lépten-nyo-

---

1 A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg (a támogatás száma TAMOP 4.2.1/B-09/1/KMR-2010-0003). The Project is supported by the European Union and co-financed by the European Social Fund (grant agreement no. TAMOP 4.2.1/B-09/1/KMR-2010-0003).

mon találkozhatunk szlenggel a médiában, az utcán, a szórakozóhelyeken, a színházban, a parlamentben vagy a katedrán, anélkül, hogy a beszédpartnerek vagy a közönség egésze egy emberként kapná fel fejét ezek hallatán. Bizonyára ennek is köszönhető, hogy a diákok iskolai, hivatalos közegben történő nyelvhasználatában egyre inkább előtérbe kerülnek a szlengszókincs elemei – a köznyelv rovására. A tapasztalatok szerint² azonban a legfőbb ok nem az, hogy a szleng XXI. századi kvázi-elfogadottsága lehetővé teszi, hogy az ifjúság a szlenget válassza az általa birtokolt több (de legalább még egy) nyelvváltozat közül. Hiszen alapvető funkciói (vö. pl. Partridge 1933, Drake 1980, Kis 2006, Parapatics 2010) révén a szleng nem lehet variáció formális nyelvhasználati színtérben születő megnyilvánulások esetén, mert hátrányosan befolyásolhatja a beszélő társadalmi megítélését (vö. Péntek János, idézi Kiss 1995: 13). Terestyéni Tamás (1990) például empirikus vizsgálatokkal igazolta, hogy a kommunikációs képességeket, ezen belül többek között a kifejezőkészséget és a nyelvtanilag helyes és választékos beszéd-készség jelentőségét igen nagyra értékeljük a társadalmi érvényesülésben. Sokkal inkább jellemző a mai fiatalokra, hogy – ha kommunikációs kompetenciájukkal fel is ismerik a nyelvi alkalmazkodás szükségességét – nem kielégítő nyelvi kompetenciájuk miatt képtelenek köznyelvi szókincsükből válogatni: az ugyanis mentális lexikonukban háttérbe szorulóban van (S. Varjú 2006, Laczkó 2007, Vallent 2008, vö. még Gósy 2001). Az elmélet bizonyosságával naponta szembesülök a valóságban középiskolai tanárként, s a problémát felismerve az oktatási szakértők is évek óta igyekeznek rá megoldást találni.

Az Egyesült Királyságban már az 1980-as években felmerült, hogy a diákok gyenge iskolai előmenetelében jelentős szereppel bírnak a nyelvi tudatossággal kapcsolatos problémák, hiányosságok, megoldásként pedig kidolgozták a *Language in Use* elnevezésű tanítási programot – többek között a funkionalista Halliday közreműködésével –, amelynek középpontjában a gyerekek, sőt akár a rászoruló szülők metanyelvi tudatának iskolai keretek között történő fejlesztése állt (vö. van Essen 1997). Ezzel párhuzamosan Magyarországon is megjelent az iskolai anyanyelvtanításban a funkcionális, illetve a szociolingvisztikai szemlélet: a nyelvtan helyett a nyelvhasználatot középpontba állító tanítási program (vö. Ruzsiczky 1981). Bencédy József már 1972-ben így fogalmazott: *„[a] szociolingvisztikai irányzat nemcsak abban jelent gazdagodást, hogy ráirányította figyelmünket a szituációhoz kötött megnyilat-*

---

2 „Az már egészen közhelyszerű megállapítás, hogy egy részük [a szakiskolás diákoké – P. A.] képtelen a regiszterváltásra, azonos stílusban beszélnek tanárjukkal és barátjukkal, azonos stílusban írnak meg egy hivatalos és egy magánlevelet” (Adamikné 2004).

kozás részleteinek, finomságainak kutatására, illetőleg tanítására, hanem sokkal inkább a hátrányos iskolai helyzet nyelvi összetevőinek felmutatásában” (Bencédy 1972: 31). Jelenleg sorra születnek a hatékony és sikeres kommunikáció elérését középpontba állító tankönyvek, a kommunikációs és szókincsfejlesztő gyakorlatokat tartalmazó munkafüzetek, segédkönyvek, s hogy a hangsúlyt valóban erre fektessék a magyartanárok, a korábbi Oktatási és Kulturális Minisztérium a középiskolai kerettantervi követelményekben, illetve az írásbeli érettségi vizsga értékelési útmutatójában is lefektette a kérdéshez kapcsolódó elvárásait. A magyar nyelv tantárgy középfokú oktatásának eszerint ki kell alakítania a tanulóknak az önálló véleménynyilvánítás képességét „kommunikációs helyzetnek megfelelő szabatos stílusban különféle szóbeli és írásbeli műfajokban”, továbbá a megfelelő stílus és kommunikációs magatartás megtalálásának képességét ismeretlen helyzetekben is (Horváth 2004). A középszintű érettségi vizsgán pedig egyenesen pontlevonás jár az „olykor a köznyelvitől eltérő” nyelvhasználatért, külön kiemelve a szlenget (1. kép).

NYELVI MINŐSÉG

	nyelvi norma, hangnem, stílus	mondat- és szövegalkotás	szókincs
20-15 pont	- egészében megfelel a témának, a helyzetnek, az esetleges személyes véleménynyilvánításnak	- témának megfelelő változatosságú - gördülékeny, élvezetes, választékos	- szabatos, árnyalt, választékos - szakkifejezések helyes használata
14-9 pont	- lényegében megfelel a témának, a helyzetnek	- nem elég változatos - helyenkénti nyelvi-nyelvtani hibák (pl. <i>egveztetés, vonzat</i>)	- olykor a köznyelvitől eltérő (pl. <i>szleng</i>)
8-1 pont	- csak részben felel meg a témának, a helyzetnek	- színtelen, igénytelen (pl. <i>egyszerű mondatok túlsúlya</i>) - dagályos - gyakori a nyelvi-nyelvtani hiba	- szegényes - tartalmi jellegű szótévesztés

1. ábra: A szövegalkotási feladat nyelvi minőségének értékelése a középszintű írásbeli érettségi vizsgán magyar nyelv és irodalomból (Forrás: Oktatási Hivatal)³

Akár a kimeneti követelményekről, akár a mindennapi gyakorlatról van szó, a megoldáshoz elengedhetetlen, hogy tisztában legyünk a problémákkal: esetünkben a diákok őszinte és megfelelési kényszertől mentes véleménye révén megismert valós helyzettel. „Ha a tanár tudja, milyen nyelvi nehézsé-

3 2011. májusi javítási-értékelési útmutató, 9. lap in: <http://www.oh.gov.hu>

gekkel kell számolnia munkája során, célirányosan képes alakítani azok megértését, a köznyelvi norma elsajátítását, továbbá rávilágíthat az egymás mellett élő nyelvi variánsok funkciójára és azok használatának következményeire” (Czibere 2004: 39). A bemutatott felmérésben részt vevő tanulók válaszaiból megtudhatjuk, mit gondolnak e sajátos beszédmód funkcióiról, a szlengszavakat használó „én”-ről és „mások”-ról, a mindennapi szókincsbe egyre inkább begyűrűző elemeknek a nyelvre és az egyén nyelvhasználatára, mindennapi kommunikációjára gyakorolt hatásáról. A egyes nyelvi formák használatához való hozzáállásuk ugyanis tudvalevőleg nagyban befolyásolja, hogy melyiket választják ki adott szituációban az általuk birtokolt variációk közül, s ez a nyelvi változásokra is hatással lehet: „az a nyelvváltozat, az a nyelvi forma terjed, hódít, amelyhez ilyen-olyan okból társadalmi elismertség, tekintély, tehát presztízs kapcsolódik – mert követésre, utánzásra méltónak érzik. S az szorul vissza előbb-utóbb, amelyikhez társadalmi megbélyegzés, leértékelés, lenézés, tehát stigma társul – mert helytelennek, kerülendőnek, szégyellnivalónak érzik-vélik” (Kiss 2001: 315, vö. még Fasold 1984, idézi Domonkosi 2005). A kutatás eredményei tehát világosabb képet adhatnak arról, hogy a fiatalok kommunikációs kompetenciájának milyen esetleges hiányosságai áll szemben napjaink anyanyelvi oktatása-nevelése, vélekedéseik elemzése, kategorizálása és összehasonlítása pedig lehetőséget adhat a megoldások felvetésére.

3. Kutatási módszerek

Az általam vizsgált korosztály a középiskolák (gimnáziumok és szakközépiskolák) 9. és 12. évfolyamának tagjai, azaz a 14-15 és a 18-19 éves tanulók. A 9. évfolyam kiválasztásának oka, hogy a diákok ebben a korban, a serdülőkorba lépve és azt átélve mintegy új szemmel kezdik figyelni a körülöttük lévő világot és önmagukat, az introspekciónak pedig a metanyelvi gondolkodás, odafigyelés is a része lehet. A végzős évfolyam tagjaira pedig azért esett a választás, mert az érettségi vizsgára készülve számukra még szigorúbb és égetőbb elvárás a tudatos nyelvhasználat, továbbá ekkorra már bizonyosan találkozniuk kellett magyar nyelvi órán az említett szociolingvisztikai ismeretekkel – amennyiben magyartanáruk valaha is foglalkozni kívánt e témakörrel. A középfokú tanulmányaikat kezdő vagy folytató és az azt befejező tanulók (szubjektív) nyelvi adatainak összehasonlítása révén bepillantást nyerhetünk a középiskolák anyanyelvi nevelésének a nyelvhasználati szokásokat, a nyelvi attitűdöket és a nyelvi tudatosságot alakító hatásaiba – vagy akár hatástalanságába.

A Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint Magyarországon 2009-ben (az adatgyűjtést megelőző utolsó olyan évben, amelyről pontos információk álltak rendelkezésemre) összesen 87 769 tanuló vett részt nappali rendszerű, gimnáziumi vagy szakközépiskolai képzésben a 9. évfolyamon, és valamivel kevesebb, 83 171 tanuló a 12. évfolyamon (vö. KSH Tájékoztató adatbázis in: <http://statinfo.ksh.hu>). Ez a mennyiség tehát a magyarországi vizsgálat alapsokasága. A magas létszámra való tekintettel kizárólag a rétegzett mintavétel módszerével dolgozhattam, azaz „az anyaggyűjtést az alapsokaság paramétereinek az ismeretében, tehát azon csoportok, rétegek szerint végezzük, amely csoportokra, rétegekre az alapsokaság oszlik” (Kiss 1995: 34). A rétegzettség szempontjai az életkoron (illetve évfolyamon) túl a tanulók neme és a területiség voltak.⁴ Az Európai Unió regionális politikájához való illeszkedés elősegítésére Magyarországon is kialakították a tervezési-statisztikai régiók rendszerét, így az ország határai között maradt 19 megyét 7 régióba csoportosították. Ezek mindegyikébe (továbbá Közép-Magyarországon belül egy fővárosi és egy Pest megyei vidéki középiskolába is) ellátogattam, hogy iskolánként két-két: egy 9. és egy 12. évfolyamot végző osztályban kitöltessem az egy tanórát igénylő kérdőívet.

2. ábra: Kutatópontok a régiók rendszerében⁵

4 További szempontként jelöltem ki a szülők iskolai végzettségét, amely erőteljesen befolyásolja a diákok nyelvhasználatát és nyelvi tudatosságának mértékét – szoros összefüggésben az iskolai előmenetelükkel (Izd. Bernstein-hipotézis in: Kiss 1995: 125; van Essen 1997). A terepmunka során azonban kiderült, hogy a kérdőívet kitöltő diákok jelentős része nincs tisztában szülei iskolázottságával, így ezt a változót az előzetes tervek ellenére nem vehettem figyelembe.

5 A térkép forrása: KSH Területi atlasz in: <http://portal.ksh.hu>

A mintavételi minimum Richard Hudson meghatározása szerint legalább öt-öt főt jelent szociális kategóriánként: *„As a rule of thumb, one should aim at a minimum of five people in each social category, so twenty people would be adequate for a comparison of two social classes and two sexes, but forty would be needed if one were to add in a two-way age contrast as well; and so on”* (Hudson 1991: 153). Ezek alapján a kutatáshoz szükséges rétegzett mintavételhez osztályonként legalább tíz adatközlő válasza volt szükség, de a 25-30 fős osztálylétszámoknak köszönhetően ezt a mennyiséget könnyedén megkettőzhettem, így minden középiskola mindkét évfolyamán húsz-húsz kérdőívet (tíz fiút és tíz lányt) dolgoztam fel úgy, hogy a hiányosan vagy komolytalanul kitöltötteket még mellőzhettem is. Mindez a hét régióban a fővárossal együtt nyolc középiskola 320 tanulója véleményének megismerését jelenti, amely már általános következtetések levonására, kategóriák létrehozására is lehetőséget ad.

Emellett a hosszabb és szabadabb véleményközlés lehetőségét az osztályonkénti egy, tehát összesen 16 fővel készített 20-30 perces irányított szociolingvisztikai interjú adta meg. Az adatok megbízhatóságának esélyeit pedig tovább növeli egy harmadik vizsgálati módszer (vö. Wardaugh 2005): a gyakorló középiskolai tanári létből (is) adódó állandó részt vevő megfigyelés alapján vezetett nyelvhasználati napló (ld. Kiss 1995: 46).

4. Eredmények

Az alábbiakban öt kutatópont kétszáz diákjának véleményéből született részeredményeket ismertetem a kérdőív néhány pontjára adott válaszok feldolgozásával, alátámasztva és kiegészítve azokat a lejegyzett interjúkban található egyéni gondolatokkal. A kérdőívet kitöltő adatközlők válaszait változtatás nélkül, helyesírási hibáik, nyelvjárási jellemzőik megtartásával, az interjúkat pedig az alapvetőbb megakadás-jelenségek jelölésével jegyeztem le.

A) Kísérletek a szleng meghatározására. – A válaszok értelmezése céljából elengedhetetlen tudnunk, egyáltalán mit ért az adatközlő a vizsgálat tárgya alatt, mi az, amiről a későbbiekben elítélően vagy helyeslően nyilatkozik. *„Közhely, hogy a szlenget „mindenki ismeri, és mindenki másképp határozza meg” (Péter 1999: 25), s ezt a változatosságot tovább erősítik a különböző tankönyvekben található információk. Egy előzetes kutatás rávilágított arra, hogy „ahány tankönyv, annyiféle ismeret”* sajátítható el a szlengről a szocialista emberhez méltatlan ríktó túlzásoktól a politikusok sikereket eredményező nyelvhasználatáig. *„A magyarországi 9–12. osztályos középiskolás diákok hátizsákjában és elméjében ugyanazon téma kapcsán különböző terminusokkal, definíciókkal, jellemzőkkel, funk-*

ciókkal találkozhatunk, amelyek hozzáállásukat, megítélésüket, így használati vagy éppen »leszokási« kedvüket is nagymértékben meghatározhatják. Nem csodálkozhatunk hát azon, ha az ehhez fűződő nyelvi attitűdjeiket felmérő kutatás is változatos válaszokat eredményez” (Parapatics 2011: 364–5). Ezt a változatosságot, illetve a tananyaghoz való merev ragaszkodást tükrözik a kérdőív *Mit tartasz szlengnek?* kérdésére adott válaszok, ezért térjünk is át rögtön azokra a válaszokra, amelyeket valamely eldöntendő kérdés indoklásaként fejtettek ki a diákok, s amelyek jóval önállóbb, őszintébb és valódibb gondolatokat tárnak elénk. Lássunk néhány ilyet a *Jónak tartod a szleng létezését és használatát? Akartál már leszokni a szlenges beszédről?* kérdésekre adott válaszok magyarázataiból.

A szleng társadalmiságát helyezik előtérbe az alábbi vélemények: „Természetes jelenség.” (Pécs, 12. o., lány); „Ez az élet, a társadalom része.” (Pécs, 12. o., lány); „Hozzátartozik a mindennapokhoz.” (Miskolc, 12. o., fiú); „Lehetetlen elképzelni a fiatalság körében történő kommunikálást szleng nélkül (ha ma elvonnénk holnap újra születne).” (Pécs, 9. o., fiú); „Egész nap a barátaimmal vagyok az iskolába. Még jó, hogy szlengesen beszélek.” (Pécs, 9. o., fiú); „Gyorsul a világ és »nincs idő« a normális beszédre.” (Sopron, 9. o., lány); „Ez a használat szám csak nőni fog, mert a világ fejlődik. Anyáéknak sokszor mondom, hogy ez már a 21. század.” (Miskolc, 9. o., lány);

Természetesen többen közelítenek a nyelv irányából is: „Napjainkban ez a nyelvújítás folyamata.” (Pécs, 12. o., fiú); „A szleng az a mostani kiegészítése a magyar nyelvnek.” (Pécs, 9. o., fiú); „Csak átalakítja a köznyelvet.” (Pécs, 12. o., fiú); „Mindenki egy picit átírja a nyelvtant.” (Miskolc, 9. o., lány); „Nincsenek szabályok, te is kreálhatsz egy új szót.” (Békéscsaba, 9. o., lány).

A meghatározások gyakori módja a kontrasztivitás: „A szleng gyakran kis csoportonként változik, és sokan nem értik, a köznyelvet mindenki” (Pécs, 9. o., fiú); „Magyar vagyok és a szép magyar beszédet szeretem beszélni nem pedig az elnyugatiasodott nyelvet.” (Miskolc, 12. o., fiú); „Az jó dolog, ha az ember fiatal körökben nem próbál finomkodni és úgy beszélni kortársaival, mint nagyszüleivel.” (Békéscsaba, 9. o., lány); „Idővel mindenki leszokik róla, mindenki megkomolyodik.” (Sopron, 12. o., fiú).

B) Miért jó és miért rossz? – Összességében a diákok 71,5%-a tartja jónak a szleng létezését és használatát, s csupán 7,5%-uk nem (2,5%-uk nem választott, további 18,5%-uk pedig nem döntött egyértelműen a kérdésben, illetve megszorításokkal tartja jónak). Hasonló arányok születtek a leszokás kérdésében is: 82,5%-uk sosem kívánt leszokni a szlengről, s 16,5%-uk már legalább egyszer próbálta, vagy legalábbis megfordult a fejében. Indoklasként érdekes, noha a kamaszokra és a szleng jelenségére egyáltalán nem meglepő módon jellemző ambivalens választípusokat különíthetünk el, amelyeket az alábbi 1. táblázat foglal össze:

1. táblázat: *Jónak tartod a szleng létezését? Akartál már leszokni a szlenges beszédről?*

Jónak tartja, (ezért) nem próbált leszokni, mert:	Nem tartja jónak, (ezért) már próbált leszokni, mert:
Mindenki használja.	Mindenki használja.
Egy fiatalnak így kell beszélnie a kortársaival.	Gyerekes, idegesítő mindig így beszélni.
Nélküle kinevetik az ember.	Miatta kinevetik az embert.
Érdekes, változatos, a magyar nyelv részeként növeli a szókincset.	Unalmas, a magyar nyelv szépségeit csorbítva csökkenti a szókincset.
A legtöbben tudják, mikor nem illik használni, és akkor kerülik is.	Sokan már meg sem tudják különböztetni a „rendes” nyelvtől, vagy ha igen, akkor is „kicsúszik”.

Lássunk néhány konkrét példát, hogyan nyilatkoznak erről az egyes adatközlők. A fiatalok körében különös gyorsasággal terjedő szlengszavak és -kifejezések egyszerre fenyegethetnek annak veszélyével, hogy az eredetileg egyénileg vagy kis csoportban használt elemek nyelvi divattá válnak (vö. Parapatics 2010, Péter 1999), az ezeket mégsem ismerő tanulók pedig kirekesztetté. *„A siker alapfeltétele, hogy szót értsünk a velünk egyívásúakkal, kapcsolatot tudjunk teremteni a hasonszórúékkal. A kapcsolatépítés létkérdés. Egyes vizsgálatok szerint legalább olyan hevesen reagálunk a kirekesztettségre, mint amikor testi épségünket vagy éppen a betevőnket kell féltenünk. A kirekesztettséget fenyegető állapotként éli meg az agy. [...] Társas élete minden jó-rossz mozzanatát véresen komoly eseményként éli át a kamasz”* – olvashatjuk egy, a serdülő aggyal kapcsolatos legfrissebb kutatásokat összefoglaló tanulmányból (Dobbs 2011: 77). A kirekesztettségtől jobban rettegő, talán kevésbé önálló és kreatív diákok tehát éppen azt tartják jónak nyelvhasználatukban, amit az átlagostól, tömegjelenségtől tartó mások zavarónak: *„A legtöbben így beszélnek körülöttem, és ez hozzátartozik a mindennapokhoz.”* (Miskolc, 12. o., fiú); *„Nem látom értelmét, hogy leszokjak, ha más is használja.”* (Sopron, 12. o., lány); *„Leszokva kívülállónak érezném magam.”* (Százhalombatta, 9. o., lány); *„Nem szeretném, ha mások lenéznének, mert nem ismerem a szlengeket”* (Százhalombatta, 9. o., lány); *„Valamikor szeretek választékosan beszélni, szakszavakat használni. Ilyenkor többen »okoskának« tartanak, nem folytatják velem a kommunikációt.”* (Miskolc, 12. o., lány); *„[ha] most olyan okosnak akarok tűnni, azt mondom, a szocializációnak egy lépcsőfoka, mérföldköve, hogy egymással elsajátítsuk a közös nyelvet, életkorok szerint. Anélkül olyan lennél, mint egy külföldi az országban, nem érted, mit mondanak, és nem is fogadnának be.”* (Békéscsaba, 12. o., fiú).

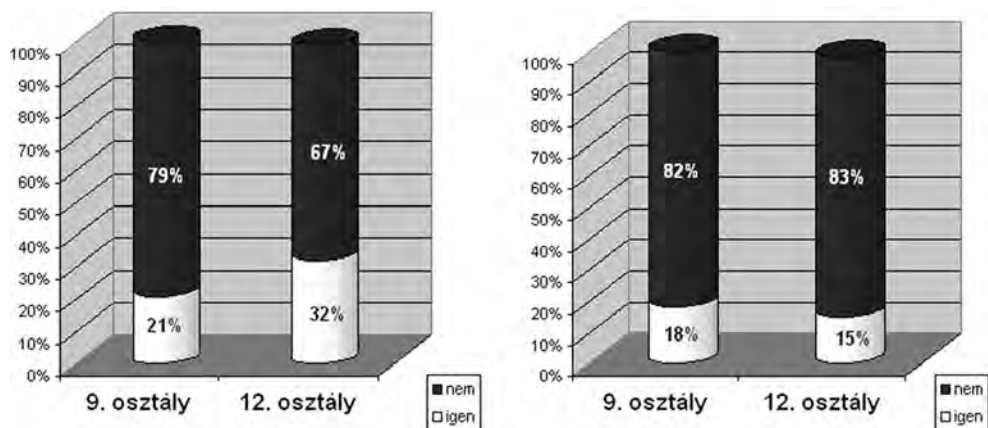
Jellegzetes szembenállást eredményeznek a szlengnek az iskolában tanult magyar köznyelvre gyakorolni vélt hatásához fűződő attitűdök is. Az elfogadók szerint a szleng érdekesebbé, színesebbé, változatosabbá teszi, felfrissíti a nyelvet: „*Nyelvújító, és nem kell a begyökeresedett régi szavakat használni*” (Miskolc, 9. o., lány); „*Néhány szó vicces és könnyebben megjegyezhető, mint az eredeti.*” (Százhalombatta, 9. o., lány); „*Néha jobban kitudom magam fejezni vele.*” (Miskolc, 9. o., fiú); Ugyanez a „*nyelvújítás*” azonban negatívumként is megjelenhet: „*a szép magyar szavainkat és szinonimáinkat lassacskán elfelejtjük, arról nem is beszélve, hogy a szókincsünk nem fejlődik*” (Százhalombatta, 9. o., lány); „*A köznyelv szépségét megcsorbítja.*” (Békéscsaba, 12. o., fiú); „*Eltűnhet miatta az irodalmi nyelv.*” (Pécs, 12. o., fiú); „*Elvesznek az értékes szavaink.*” (Miskolc, 9. o., lány); „*Rontja az erkölcsöt, visszafejleszt, elbutít.*” (Miskolc, 9. o., fiú). Többen a kommunikáció szleng okozta hiányosságaira, töredezettségére hívják fel a figyelmet: „*Lassan azt sem tudjuk, hogy mit beszélünk.*” (Miskolc, 9. o., lány); „*Az emberek már nem hajlanak a hosszabb beszélgetésekre.*” (Sopron, 9. o., lány); „*Zavar, hogy félmondattal[1] meg lehet beszélni egy nap eseményeit.*” (Sopron, 9. o., lány); „*A szleng használata miatt növekszik a generációs különbség a fiatal diákok és nagyszüleik között.*” (Miskolc, 12. o., lány); „*A barátnőm [...] a Balaton mellett lakik, szóval nem is mindig érti.*” (Sopron, 12. o., fiú); „*Ha az emberek nyelve szegényessé válik, akkor nem tudják kifejezni – a szavakban amúgy is kifejezhetetlen – gondolataikat. Örök kérdés, hogy ez visszahat-e a gondolkodásra (lásd George Orwell 1984: újbeszél nyelvét).*” (Pécs, 12. o., fiú).

A kutatás egyik legfontosabb kérdése a nyelvi alkalmazkodás, a nyelvhasználati helyénvalóság már említett problémája, amelyet maguk a diákok is érzelnek, s amely, láthattuk, például az érettségi vizsgán (így a felvételi eljárásban) pontok veszítésével járhat: „*Igazán nem is tudom megkülönböztetni mi számít szlenges beszédnek és mi nem.*” (Százhalombatta, 9. o., lány); „*Ilyen világban élünk, ahol mindenki így beszél és cselekszik, ha akarnék se tudnák [leszokni]. Már nem tudom eldönteni, mi a szleng és mi az igaz szó.*” (Békéscsaba, 9. o., fiú); „*Néha olyankor is kicsúszott amikor nem akartam és kicsit »csúnyább« volt.*” (Békéscsaba, 9. o., lány); „*Néhány olyan szleng szó berögzült, amiket reflexesen használtam olyan szituációkban, amikben nem szabadott volna.*” (Százhalombatta, 12. o., lány); „*Valamilyen szinten már belémverődött a szleng, ha nem akarok is előjőni belőlem*” (Békéscsaba, 12. o., fiú).

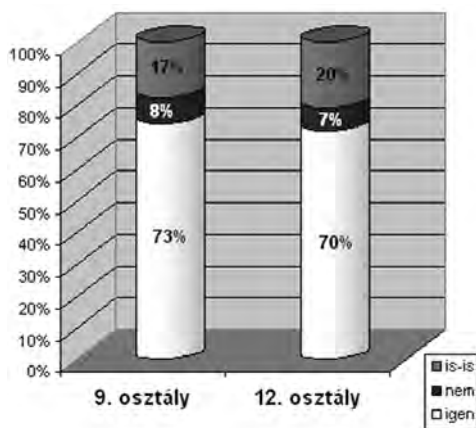
C) Amikor „*kicsúszik*”. – Az utóbb idézett gondolatok rávilágítanak arra, hogy a leszokás kérdését nemcsak a szlenghez fűződő attitűdök fényében vizsgálhatjuk. Feltételeztem, hogy a diákok hozzáállását a társas funkciók mellett az is meghatározhatja, hogy kerültek-e már kellemetlen, esetleg hátrányos helyzetbe amiatt, hogy mentális lexikonukban aktívabbak, ezért egyszerűbben, gyorsabban előhívhatók a szlengszókincs elemei. A kérdőív

egyik pontja több formális és informális szituációra is rákérdez, melyekben igyekeznek kerülni az adatközlők a szlenges megfogalmazást, illetve általában sikerül-e eme szándékuk. Az összesített eredmények szerint a 200 tanulóknak csupán 26,5%-a képes kiszűrni a szlenges elemeket beszédéből, és döntő többségük, 73%-uk szándékuk ellenére sem (1 fő nem válaszolt). Ha arra gondolunk, hogy még ennek tudatában is csupán kis részük (16,5%) kívánna leszokni róla, megállapíthatjuk, hogy a szleng ismertetett nyelvi és társas előnyei – valamit valamiért alapon – nagyobb súllyal esnek latba annak megítélésekor, hogy jó-e ezzel a jelenséggel „együttélni”, mint az, hogy ez mennyi és milyen esetleges hátrányokkal járhat. A „14–17 évesekben ugyanazok az alapvető döntési folyamatok zajlanak le, mint a felnőttekben. [...] Nem azért reszkíroz többet, mert nem érzékeli a veszélyt, hanem mert másként értékeli kockázat és kimenetel viszonyát. Amikor csak kockázat árán érhet célt, számára lényegesebb a siker, mint a felnőtteknek” (Dobbs 2011: 76). A „kockázat” és a „veszély” a szlenges nyelvhasználat esetében a pontlevonás, a rosszabb jegy, a negatív megítélés, a „siker” pedig a beilleszkedés és a népszerűség, a biztos státusz a baráti körben, az osztályban, az iskolában.

A kerülés sikerességének aránya az adatok szerint némileg javul a 12. évfolyamra: míg a 9. évfolyamosok 79%-a használt már szlenget felismerten nem megfelelő szituációban, addig a 12.-eseknél ez a szám már csak 67%. (A *Jónak tartod a szleng létezését és használatát?* és az *Akartál már leszokni a szlenges beszédről?* kérdések esetén nincs számottevő különbség a két évfolyam eredményei között, lásd alább.) A statisztikát egy végzős interjúalany gondolatai is alátámasztják: „egy kis polgárpuki sosem árt...azért én is régen eléggé ilyen elveket vallottam, régen, most már állítólag megkomolyodtam, de nekem azért volt színes hajam meg... De hivatalos helyeken sosem használtam [szlengszavakat – P. A.]. Vagyis hát csak akkor nem, hogyha megüthettem volna a bokámat miatta, meg azért igyekeztem kiöltözni érettségire [ti. kisérettségire – P. A.] és hasonlók”. Az idézet teljes mértékben rímel Koltói Ádám szemléletes hasonlatára a nyelvhasználati helyénvalóságról: „praktikus viselet a farmer. De azért nem illik ebben az univerzálissá tett divatszerelésben elmenni színházba, esküvőre, temetésre, nemzeti ünnepre. Át kell öltöznünk. Nyelvileg is. Az alkalomhoz méltóan kell megjelennünk és beszélnünk” (Koltói 1994: 182). Az alkalmazkodás, a szlenghez való viszonyulás és a leszokási kedv kapcsolatát az ábra segítségével vethetjük össze:

3. ábra: Minden alkalommal sikerül kerülnöd a szlenges megfogalmazást, amikor szeretnéd? Akartál már leszokni a szlenges beszédről?

4. ábra: Jónak tartod a szleng létezését és használatát?

D) A magyartanári attitűd szerepe. – Feltételezésem és tapasztalataim szerint jelentősen befolyásolhatja az adatközlő attitűdjeit, leszokási kedvét és nyelvi alkalmazkodásbeli képességeinek fejlődését az őt nevelő-oktató pedagógusok, elsősorban a magyartanár viszonyulása a szlenghez. Hogy a diákokban kialakult képet még részletesebben megismerhessük, arra is rákérdeztem, szerintük milyen a magyartanár helyes hozzáállása szakmailag a magyar nyelvi órán ahhoz, ha diákjai szlengszavakat használva beszélnek hozzá (nyelvjárási beszéd megítélése kapcsán Streli 2007 alapján). A válaszból nemcsak a diákok elvárásait ismerhetjük meg, hanem nyilvánvalóan

saját magyartanáruk gyakorlatát is, amely az előző kérdésekben kifejtett véleményüket is új színben világíthatja meg. A tanulók 52%-a szerint a tanárok feladata a kijavítás: „*ki kell javítania, de csak ami már nem fér bele, mert mindegyiket túlzás lenne. Miért ne mondhatnánk, hogy gáz, ciki vagy király?*” (Békéscsaba, 9. o., lány); illetve az elutasítás. Egyrészt azért, „*mert a nyelvtanórán magyarul kell beszélni, nem szlengben*” (Százhalombatta, 9. o., fiú); másrészt pedig „*amíg fennáll a tanár–diák kapcsolat, addig túlságosan bizalmaskodó*” (Pécs, 12. o., lány).

Az adatközlők 16%-a szerint a tanárnak a tanórán is el kell fogadnia diákjai szlengszavakkal tűzdelt nyelvhasználatát. A tolerancia elvárására adott különféle okok ismét a kamaszok jellegzetes gondolkodásmódjába, világképébe engednek betekintést: „*A szleng már úgy beépült a nyelvünkbe, hogy az bocsánatos bűn ha valaki száján kicsúszik*” (Százhalombatta, 9. o., lány); „*Neki is el kell fogadnia a szlenget hogy mi is elfogadjuk amit ő akar tanítani.*” (Miskolc, 12. o., fiú); „*El kell fogadnia, hogy egy ilyen világban élünk ahol nem a »könyv« az első*” (Békéscsaba, 9. o., fiú); „*Nem az a lényeg a nyelvtanban, hogy mindent komolybeszéddel mondjunk.*” (Pécs, 9. o., fiú). Vagyis a nyelvhasználati alkalmazkodás képességének hiányából fakadó problémát többen nem azzal kívánják orvosolni, hogy valamelyest „leszokjanak” arról, ami azt okozza, inkább szentesíteni kívánják a létrejött állapotot. Olyan vélemény is akadt, ami szerint azért is kell a tanárnak elfogadónak lennie, mert úgysem tud változtatni a diákok beszédstílusán. Egy másik „élettapasztalat” szerint: „*De most hány olyan eset van, amikor nem szabad szlenget beszélni? Egy-kettő évente, nem? Annyira meg csak megembereli magát az ember, nem? Annyira képes összekapni magát, a többi meg nem mindegy?*” (Békéscsaba, 12. o., fiú).

További 26,5%-uk megszorításokkal vár elfogadást, illetve kijavítást (5,5% nem válaszolt a kérdésre): „*Érvelni kéne a szép magyar nyelvezet mellett, de ne a szleng ellen, mivel akkor csak még nagyobb lesz az ellenkezésre buzduló diákok tömege (a tanárral szemben)*” (Százhalombatta, 9. o., lány); „*Ugyanúgy válaszol rá, vagyis megpróbál válaszolni. Ha megy neki nagyon megfogják szeretni az osztályába.*” (Miskolc, 9. o., lány); „*Próbáljon meg ő is szlenget használni, vagy vegyen rá, hogy ne használjunk, vagy ami a legjobb az arany középút.*” (Százhalombatta, 12. o., lány); „*Szerintem bizonyos helyzetekben nem szabad hagyni, pl. esszében, vers-elemzésben, amúgy meg tanulhatna a diáktól pár dolgot, mert nagyon gáz amit a nyelvtankönyvekben szlengnek hívnak.*” (Sopron, 12. o., fiú; vö. Parapatics 2012). Az adatgyűjtés folyamán történt megfigyeléseim és a válaszok tanúsága szerint, ha a diákok saját magyartanáruktól is azt látják, hogy a szleng és a (regionális) köznyelv a maga helyén, különböző célokkal egyaránt használható, akkor az ő viszonyuk is kiegyensúlyozottabb lehet a szlenggel: „*Ő magyartanár, tudjuk, hogy szépen tudja kifejezni magát, de őt meg az érdekli, hogy mi milyen szépen tudjuk kifejezni magunkat. Mert jó, hogy ő tud szépen beszélni és ezeket csak*

azért mondja, hogy feldobja az órát, de nekünk nem kell feldobni a felelést, mert nekünk csak az a fontos, hogy a lehető legrövidebben adjuk elő. Tehát ő azért használja a szlenget, hogy feldobja az órát, de amikor nekünk felelés van vagy olyan dolgozat, akkor nem kell beleírunk, nem, nem írhatjuk bele, mert nem kell feldobnunk a dolgozatot, vagy a felelést” (Pécs, 9. o., fiú).

5. Összegzés

A részeredmények ismertetése bepillantást engedett egy olyan kutatásba, amelynek változatosságához és differenciáltságához egymást kumulálva járul hozzá a vizsgálat tárgyának: a szlengnek és alanyainak: a serdülő középiskolások lelkivilágának sokszor önellentmondásos összetettsége. Az eldöntendő kérdésekre adott válaszok indokoltatása és az interjúk révén megismert gondolatok megerősítik s életszerűvé teszik a száraz számadatokból megállapítható, a nyelv aktuális állapotára vonatkozó általános következtetéseket. A többféle vizsgálati módszer lehetőséget ad a mélyebb, több szempontból történő elemzésre, összefüggések felismerésére, valamint arra, hogy valójában lássuk a dolgozat első felében bemutatott problémákat, ezáltal közelebb jutva azok hatékonyabb kezeléséhez.

Talán nem szerencsés a gyakorló pedagógusoknak megfogadniuk a diákok által felvetett, gyakran szélsőséges és szűk látókörű „tanácsok”-at, annyi azonban bizonyos, hogy a tanulók véleményének meghallgatása és figyelembe vétele – kellő körültekintéssel természetesen – egyaránt hasznos lehet úgy az anyanyelvi nevelés kérdéseinek tárgyalásához, mint a szleng mibenlétének, jellemzőinek, funkcióinak, előnyeinek és hátrányainak nyelvi leírásához.

Irodalom

- A Központi Statisztikai Hivatal Tájékoztató Adatbázisának honlapja: <http://statinfo.ksh.hu>
- Adamikné Jászó Anna 2004. *Kerettantervi segédletek a középfokú nevelés-oktatás tantárgyaihoz és tantervi moduljaihoz. Szakiskola, Magyar nyelv és irodalom.* Oktatási és Kulturális Minisztérium. <http://www.okm.gov.hu/main.php?folderID=390&article-ID=689&ctag=articlelist&iid=1> (2009. 11. 25.)
- Bencédy József 1972. Az iskolai anyanyelvi nevelés programja. *Magyar Nyelv* 76: 27–39.

- Czibere Mária 2004. Nyelvi állapotunk középiskolás fokon. In: P. Lakatos Ilna – T. Károlyi Margit szerk. *Nyelvoesztés, nyelvjárásvesztés, nyelvcseré*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 32–39.
- Dobbs, David 2011. Serdülő agyak. *National Geographic* 9/10: 60–77.
- Domonkosi Ágnes 2005. A nyelvi attitűd vizsgálatának módszertani kérdései. In: Cs. Jónás Erzsébet – Székely Gábor szerk. *Nyelvek és nyelvoktatás Európa és a Kárpát-medence régióiban*. A XIV. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. Pécs–Nyíregyháza. 65–69.
- Drake, G. F. 1980/2002. A szleng társas szerepe. In: Várnai Judit Szilvia – Kis Tamás szerk. *A szlengkutató 111 éve*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen. 293–302.
- Gósy Mária – Kovács Magdolna 2001. A mentális lexikon a szóasszociációk tükrében. *Magyar Nyelvőr* 125: 330–54.
- Horváth Zsuzsa 2004. *Kerettantervi segédletek a középfokú nevelés-oktatás tantárgyaihoz és tantervi moduljaihoz*. Gimnázium és Szakközépiskola, Magyar nyelv és irodalom. Oktatási és Kulturális Minisztérium. <http://www.okm.gov.hu/main.php?folderID=390&articleID=689&ctag=articlelist&iid=1> (2009. 11. 25.)
- Hudson, R. A. 1991. *Sociolinguistics*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Kis Tamás 2006. *Nyelvi univerzálé-e a szleng?* http://mnytud.arts.unideb.hu/szleng/tanulmanyok/szluniv_hun.htm (2008. 01. 12.)
- Kiss Jenő 1995. *Társadalom és nyelvhasználat*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kiss Jenő 1996. A nyelvi attitűd és a másodlagos nyelvi szocializáció. *Magyar Nyelv* 92: 138–151.
- Kiss Jenő 2001. *Magyar dialektológia*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Koltói Ádám 1994. „Fiatalul” magyarul? Az ifjúsági nyelv hatása a mindennapi nyelvhasználatra. In: Kemény Gábor – Kardos Tamás szerk. *A magyar nyelvi norma érvényesülése napjaink nyelvhasználatában*. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest. 181–183.
- Középszintű írásbeli érettségi vizsgák 2011. május – feladatlapok és javítási-értékelési útmutatók. 2011. május 2. Oktatási Hivatal. http://www.oh.gov.hu/letolt/okev/doc/erettsegi_2011/k_magyir_11maj_ut.pdf (2011. 04. 05.)
- Laczkó Mária 2007. Napjaink tizenéveseinek beszéde szóhasználati jellemzők alapján. *Magyar Nyelvőr* 131: 174–184.
- Parapatics Andrea 2010. A mai magyar szleng használatának és alakulásának nyelvi és társadalmi okai. In: Illés-Molnár Márta – Kaló Zsuzsa – Klein Laura – Parapatics Andrea szerk. *Félúton 5. Az ötödik Félúton konferencia (2009) kiadványa*. L'Harmattan Könyvkiadó – ELTE BTK Nyelvtudományi

- Doktori Iskola, Budapest. 129–137. <http://linguistics.elte.hu/studies/fuk/fuk09/>
- Parapatics Andrea 2011. A szleng tanításáról középiskolai magyar nyelvtan-könyveink tükrében. In: Boda István Károly – Mónos Katalin szerk. XX. *Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus, Debrecen, 2010. augusztus 26–28.* MANYE – Debreceni Egyetem, Budapest–Debrecen. 360–366.
- Parapatics Andrea 2012. Szleng a tankönyvekben és a tanórán. A Tudás és tanulás neveléstudományi konferencián elhangzott előadás írott változata. Babeş-Bolyai Tudományegyetem Pszichológia és Neveléstudományok Kar Pedagógia és Alkalmazott Didaktika Intézet, Kolozsvár. 2012. március 30. – április 1. (Megjelenés alatt.)
- Partridge, Eric 1933/2002. A szleng ma és tegnap. In: Várnai Judit Szilvia – Kis Tamás szerk. *A szlengkutatás 111 éve.* Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen. 17–26.
- Péter Mihály 1999. „Húsz év múlva” (Régebbi és új gondolatok a szlengről). In: Fenyvesi Anna et al szerk. *Mi a szleng? (Tanulmányok a szleng fogalmáról).* Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen. 25–39.
- Ruzsiczky Éva 1981. A Magyar Szinonimaszótár az iskolai anyanyelvi nevelés szolgálatában. *Magyar Nyelvőr* 105: 328–338.
- Strelci Zita Ágnes 2007. A székesfehérvári székelyek és a szlavóniai csángók – avagy mit tudnak a középiskolások a nyelvjárásokról. In: Guttmann Miklós – Molnár Zoltán szerk. *V. Dialektológiai szimpozion.* A Berzsenyi Dániel Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszékének Kiadványai VIII., Szombathely. 244–251.
- Terestyéni Tamás 1990. Beszédszokások (Egy szociolingvisztikai adatfelvétel néhány előzetes eredménye). In: Balogh Lajos – Kontra Miklós szerk. *Élőnyelvi Tanulmányok.* Linguistica series A. Studia et Dissertationes 3. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest. 32–55.
- Vallent Brigitta 2008. Beszélt nyelvi hatások a középiskolások fogalmazásában. *Magyar Nyelvőr* 132: 189–205.
- van Essen, Arthur 1997. Language awareness and knowledge about language. An overview. In: Van Lier, Leo – Corson, David eds. *Encyclopedia of Language and Education. Volume 6.: Knowledge about Language.* Kluwer Academic Publishers, Dordrecht–Boston–London. 1–9.
- S. Varjú Anna 2006. „Kilóg” a szövegből. *Édes Anyanyelvünk* XXVII/2: 19.
- Wardough, Ronald 2005. *Szociolingvisztika.* Osiris Kiadó, Budapest.

PARAPATICS, ANDREA

The language attitudes of high school students towards slang in Hungary

The study analyzes the language attitudes of slang among Hungarian students in Hungary. The main method of the research was a questionnaire with opened and closed questions that was filled in by one of the 9th and one of the 12th classes in seven secondary schools of the seven Hungarian regions and in one in the capital. Then I made an interview too with one student in each class to open the door to longer and personal opinions. I also write a so called diary about language use to raise the reliability of my data. General conclusions and coherences can be established by the answers to the questions to decide, while the subjective ideas in the justifications made the bald facts life-like and ensure a deep analysis.

The paper shows that the main quota of 200 students from the processed research points (88,5%) like knowing and using slang. Correlating with this result 82,5% never wanted to give it up, though 73% couldn't avoid it in a situation when they wanted to. So the social functions of slang have a more significant preponderance than the „dangers“ of it: the negative influence on progress in school and career. Many students bear witness to the injury of their communicative competence: „I can't decide anymore what is slang and what is true word“. By analyzing the opinions we can come to know the real actualities and so we are enabled to handle these problems effectively and to give a more actual description of the functions and features of slang.

VÁLTOZÓ NYELV, NYELVVÁLTOZATOK, TERÜLETISÉG

Szerkesztette
SZOTÁK SZILVIA – VARGHA FRUZZSINA SÁRA

A VII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus szekcióelőadásai
(Kolozsvár, 2011. augusztus 22–27.)

EGYETEMI MŰHELY KIADÓ
Bolyai Társaság – Kolozsvár
2013